

transect: *archeologie, erfgoed, ruimte*

Transect-rapport 700

Alblasserdam, Oost-Kinderdijk 191

Gemeente Alblasserdam

Archeologisch bureauonderzoek

Auteur	Drs. T. Nales
Versie	Eindversie
Projectcode Transect	14040019
Datum	01-07-2015
Opdrachtgever	Tauw b.v. Postbus 20748 1001 NS Amsterdam
Uitvoerder	Transect Australiëlaan 5-a 3526 AB Utrecht 3291851100
Onderzoeksmelding	Gemeente Alblasterdam
Bevoegde overheid	Foto van het Huis te Kinderdijk (bron: Abrahamse de Kock Architecten)
Foto voorblad	

Autorisatie		
Naam	Datum	Paraaf
Drs. A.A. Kerkhoven (Senior archeoloog)	02-07-2015	

ISSN: 2211-7067

© Transect, Utrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Transect aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

In opdracht van Tauw b.v. heeft Transect in juli 2015 een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd in het plangebied Residentieel wonen Huis te Kinderdijk aan de Oost-Kinderdijk 191 in Alblasterdam (gemeente Alblasterdam). Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van de voorgenomen ruimtelijke ontwikkeling, die niet in het vigerende bestemmingsplan past.

Voor het plangebied geldt volgens het vigerende bestemmingsplan een archeologische waarde. Dit betekent dat voor de voorgenomen bodemingrepen, in het kader van de aanvraag van een omgevingsvergunning een archeologische waardestelling nodig is. Hiervoor dient een archeologisch vooronderzoek te worden uitgevoerd. Dit rapport beschrijft de resultaten van het benodigde onderzoek in het plangebied en voorziet in die plicht.

Uit het archeologisch bureauonderzoek blijkt dat voor het plangebied een middelhoge tot hoge archeologische verwachting geldt op het aantreffen van (nederzettingen)resten uit de periode Middeleeuwen – Nieuwe tijd. Deze verwachting is gebaseerd op de landschappelijke ligging van het plangebied op mogelijk gerijpte oever- of getijdeafzettingen aan een in aanleg 13^e eeuwse dijk met bewoningssporen in ieder geval uit de 17^e eeuw. In hoeverre bodemverstoringen in het plangebied hebben plaatsgevonden is niet bekend.

Advies

In het plangebied bestaat op basis van de onderzoeksresultaten een middelhoge tot hoge verwachting op de aanwezigheid van archeologische resten. Deze zullen naar verwachting bij de herontwikkeling van het plangebied verstoord, zij het op sommige plekken beperkt. Het dijkprofiel zal immers nauwelijks worden doorsneden, omdat het waterschap ontgraving van het leggerprofiel van de dijk niet toestaat. Tevens zal de bestaande bebouwing niet dieper dan 1,0 m worden gesloopt.

Het is niet bekend in hoeverre in het verleden reeds bodemverstoringen hebben plaatsgevonden en hoe diep. Het verdient hiermee de aanbeveling om ter plaatse van het plangebied een aanvullend inventariserend veldonderzoek uit te voeren. Doel van dit onderzoek is om de bodemopbouw in het plangebied in beeld te brengen en vast te stellen in hoeverre nog daadwerkelijk archeologische resten aanwezig zijn (verkenkende c.q. karterende fase). Dit kan met behulp van het plaatsen van grondboringen in het plangebied. Mocht in de dijk geboord worden, dient melding te worden gedaan bij het waterschap.

Bovenstaande vormt een advies. Op grond van de resultaten van het rapport en het advies zal het bevoegd gezag (de gemeente Alblasterdam) een besluit nemen over de daadwerkelijke omgang met eventueel aanwezige archeologische waarden binnen het plangebied.

Inhoud

1.	Aanleiding	1
2.	Aard en doel van het archeologisch vooronderzoek	2
3.	Afbakening plan- en onderzoeksgebied, huidig gebruik	3
4.	Planvorming en consequenties toekomstig gebruik	4
5.	Beleidskader	5
6.	Landschap, geomorfologie en bodem	6
7.	Archeologische waarden	9
8.	Historische achtergronden, situatie en bodemverstoringen	10
9.	Gespecificeerde archeologische verwachting	17
10.	Conclusie en advies	18
11.	Geraadpleegde bronnen	19
Bijlage 1: Beleidskaart		20
Bijlage 2: Stroomruggenkaart		21
Bijlage 3: Hoogtekaart		22
Bijlage 4: Bodemkaart		23
Bijlage 5: Archeologische waarden		24

1. Aanleiding

In opdracht van Tauw b.v. heeft Transect in juli 2015 een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd in het plangebied Residentieel wonen Huis te Kinderdijk aan de Oost-Kinderdijk 191 in Alblasserdam (gemeente Alblasserdam). Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van de voorgenomen ruimtelijke ontwikkeling, die niet in het vigerende bestemmingsplan past.

Voor het plangebied geldt volgens het vigerende bestemmingsplan een archeologische waarde. Dit betekent dat voor de voorgenomen bodemingrepen, in het kader van de aanvraag van een omgevingsvergunning een archeologische waardestelling nodig is. Hiervoor dient een archeologisch vooronderzoek te worden uitgevoerd. Dit rapport beschrijft de resultaten van het benodigde onderzoek in het plangebied en voorziet in die plicht.

2. Aard en doel van het archeologisch vooronderzoek

Om de archeologische waarde van het plangebied te kunnen bepalen is gekozen voor een bureauonderzoek (BO). Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is het specificeren van de archeologische verwachting. Dat wil zeggen het aan de hand van beschikbare en nieuwe informatie over de archeologie, cultuurhistorie, geomorfologie, bodemkunde en het grondgebruik definiëren van de kans dat binnen het plangebied sprake is van archeologische resten.

Het resultaat van het archeologisch bureauonderzoek is een rapport met een conclusie voor wat betreft het risico dat eventueel aanwezige archeologische waarden in het plangebied worden verstoord als gevolg van de voorgenomen bodemingrepen. Aan de hand hiervan wordt een advies voor eventuele vervolgstappen geformuleerd. Met het rapport kan de bevoegde overheid een beslissing nemen in het kader van de vergunningverlening. Het rapport bevat waar mogelijk gegevens over de aan- of afwezigheid, diepteligging, aard, omvang, ouderdom, gaafheid, conservering en (relatieve) kwaliteit van archeologische waarden.

Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform protocol 4002 van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.3 (KNA 3.3). In dit kader is onder andere het centraal Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geraadpleegd, waarin Archeologische Monumentenkaart (AMK) en de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) zijn opgenomen. Aanvullende (cultuur)historische informatie is verkregen uit divers voorhanden historisch kaartmateriaal. Om inzicht te krijgen in de opbouw en ontwikkeling van het landschap zijn onder andere de bodemkaart en beschikbaar geomorfologisch kaartmateriaal geraadpleegd. Deze informatie is aangevuld met relevante informatie uit achtergrondliteratuur.

3. Afbakening plan- en onderzoeksgebied, huidig gebruik

Gemeente	Alblasserdam
Plaats	Alblasserdam
Toponiem	Oost-Kinderdijk 191
Kaartblad	38C
Centrumcoördinaat	103.776 / 431.273

Binnen het archeologisch bureauonderzoek wordt onderscheid gemaakt in het plangebied en het onderzoeksgebied. Het plangebied is het gebied waarin de geplande bodemingrepen zullen plaatsvinden. Het onderzoeksgebied omvat het plangebied en een deel van het direct omringende gebied en wordt bij het onderzoek betrokken om tot een beter inzicht te komen in de archeologische en bodemkundige situatie in het plangebied. Het onderzoeksgebied beslaat het plangebied en het omringende gebied, binnen een straal van circa 500 meter.

Het plangebied omvat het Huis te Kinderdijk, een monumentaal pand aan de Oost-Kinderdijk 191 in Alblasserdam (gemeente Alblasserdam). Het betreft het toekomstig bouwvlak van een woonvoorziening voor ouderen. De exacte ligging van het plangebied is terug te vinden in figuur 1. In totaal heeft het plangebied een oppervlak van circa 2.100 m². Ten tijde van dit onderzoek is het plangebied bebouwd met een het eerder genoemde huis en een bijgebouw op het achtererf. De rest van het plangebied ligt braak of is tuin.

Figuur 1: Ligging van het plangebied (rode lijnen en pijl).

4. Planvorming en consequenties toekomstig gebruik

Kader

Planvorming

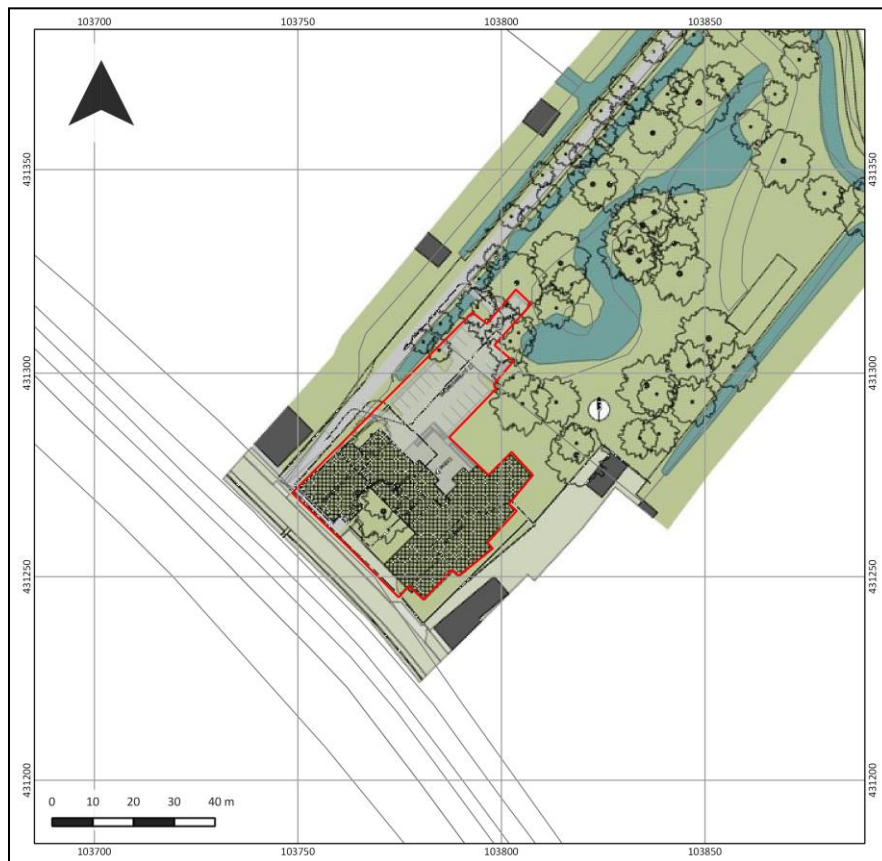
Bodemverstoringe werkzaamheden

Ruimtelijke procedure

Nieuwbouw woonvoorziening

Graafwerkzaamheden

De opdrachtgever is voornemens om in het plangebied een nieuwe woonvoorziening te realiseren. Er is van het plan nog slechts een voorontwerp voorhanden. De toekomstige situatie is weergegeven in figuur 2. Het Huis te Kinderdijk zal binnen de huidige planvorming gehandhaafd blijven. Erin en ernaast zullen voorzieningen en 28 zorgappartementen worden aangelegd. Hiervoor zijn rondom het gebouw bodemingrepen nodig. Voor het plan is een omgevingsvergunning nodig en archeologisch vooronderzoek, waarbij het bouwvlak onderwerp van dit onderzoek is. Bodemingrepen, zij het beperkt, zijn namelijk uitsluitend in dit gebied gepland. Hier kunnen zodoende eventueel aanwezige archeologische waarden worden aangetast.

Figuur 2: inrichtingsschets van het plangebied.

5. Beleidskader

Onderzoekskader	Ruimtelijke procedure
Beleidskader	Bestemmingsplan
Vrijstellingsgrenzen onderzoek	30 m ² en 30 cm –Mv

In 1992 heeft Nederland het Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed ondertekend; ook wel het Verdrag van Malta of Valletta genoemd, naar het eiland en de plaats waar het is ondertekend. Het Verdrag is in 1998 geratificeerd en op 1 september 2007 via de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) geïmplementeerd. De Wamz is een wijzigingswet en omvat een wijziging van de Monumentenwet 1988, de Wet Milieubeheer, de Ontgrondingenwet en de Woningwet. Vanuit de Wet op de ruimtelijke ordening (Wro) bestond al een verplichting om bij de voorbereiding van bestemmingsplannen alle ter zake doende belangen mee te wegen. In feite is de Wamz een concrete invulling en verdere verbreding van deze verplichting.

Het archeologiebeleid van de gemeente Alblasterdam ten aanzien van het plangebied staat verwoord in het bestemmingsplan Herstelplan Alblasterdam uit 2015. Dit beleid is gebaseerd op de archeologische verwachtings- en beleidskaart van de gemeente. Op deze kaart is per zone vastgelegd welke archeologische verwachting een gebied heeft. Het plangebied maakt op deze kaart deel uit van drie verwachtingszones, namelijk een lage en middelhoge verwachting in het noordoostelijk deel van het plangebied en een hoge verwachting in het zuidwestelijk deel van het plangebied. Aan alle drie zones zijn in het bestemmingsplan aanvullend vrijstellingscriteria geformuleerd. Voor wat betreft de lage verwachtingszone geldt dat initiatieven die kleiner zijn dan 5.000 m² en waarbij bodemingrepen niet dieper reiken dan 30 cm –Mv worden vrijgesteld van archeologisch onderzoek (Waarde Archeologie – 8). Bij middelhoge verwachtingszones gelden vrijstellingscriteria van 100 m² en een diepte van 30 cm –Mv (Waarde – Archeologie 4). Voor de hoge verwachtingszone in het zuidwestelijk deel van het plangebied geldt geen vrijstelling voor initiatieven. Hier is altijd archeologisch onderzoek nodig vanwege de ligging op een historische dijk (Waarde – Archeologie 3). Omdat de voorgenomen ingreep de vrijstellingsgrenzen van het gebied met een hoge verwachting overschrijdt, geldt op basis van het bestemmingsplan een archeologische onderzoeksplicht.

6. Landschap, geomorfologie en bodem

Archeoregio	Midden Nederlands rivierengebied
Geomorfologie	Bebouwd
Bodem	Woud-/Leekeerdgrond
Maaiveld	Circa 0,0 m +NAP
Grondwater	GWT VII

Landschapsgenese

De omgeving van Alblasserdam, met inbegrip van het plangebied, ligt in het Midden-Nederlandse rivierengebied in het stroomgebied van de Rijn (Berendsen, 2005). Reeds in het midden van de laatste ijstijd (het Weichselien, vanaf 50.000 tot 15.000 jaar geleden) maakte dit gebied deel uit van een brede riviervlakte, waarbinnen de riviergeulen in een verwilderd ("vlechtend") patroon verspreid lagen. Door deze geulen werd grof zand en grind afgezet, dat geologisch gezien wordt gerekend tot het Formatie van Kreftenheije (De Mulder e.a., 2003). De aanwezigheid van grof zand en grind wijst op hoge stroomsnelheden en sterke variaties in de (piek)afvoer (als gevolg van grote hoeveelheden (smelt)water). Op andere momenten lag de bedding van de riviervlakte langere perioden droog. Vanuit de drooggelegen vlakte kon fijner rivierzand door sterke winden worden verstoven, dat vervolgens langs de randen van de riviervlakte tot afzetting kwam. Daar konden op grote schaal rivierduinen ontstaan (Berendsen en Stouthamer, 2001).

Vanaf 15.000 jaar geleden begon dit beeld enigszins te veranderen aangezien toen het klimaat geleidelijk begon te verbeteren. In eerste instantie was sprake van enkele relatief kortdurende warmere perioden (respectievelijk het Bølling- en Allerød-interstadiaal, 14.650 tot 14.000 BP en 13.900 tot 12.850 BP). Gedurende deze oplevingen nam de vegetatie toe en werd de afvoer van rivierwater beter verdeeld. De riviergeulen begonnen te kronkelen (meanderen) en sneden zich in in de riviervlakte, waardoor langzamerhand een rivierdal ontstond. In het dal werd tijdens overstromingen zogenaamd "Hochflutlehm" afgezet, ook wel bekend als het Laagpakket van Wijchen (De Mulder e.a., 2003; Bennema en Pons, 1952). Pas vanaf 10.000 BP, in het Holoceen, zette de verbeterde klimaatsomstandigheden definitief door, waardoor de toenemende vegetatie de verstuivingen van rivierzand aan banden legde en de oevers van de rivieren door de alsmaar kleiner wordende verschillen in afvoer zich stabiliseerden. Door de stabiele oevers traden de rivieren alleen nog bij hoogwater buiten de oevers. De klei, die toen bij hoogwater buiten de rivieren werd afgezet, wordt eveneens gerekend tot het Laagpakket van Wijchen.

De zich insnijdende meanderende rivieren gingen onder invloed van een voortdurend stijgende zeespiegel in het Holoceen over in accumulerende meanderende rivieren, die meermalen hun loop verlegden en daardoor verschillende stroomgordels ontwikkelden. Hierdoor vond in het grootste deel van het rivierengebied afzetting plaats van zand (beddingafzettingen), zandige klei (oeverafzettingen) en zware klei (komafzettingen), die werden afgewisseld door veen. Daarbij werden de oudere afzettingen door jongere begraven. Het moment waarop dit optreedt, hangt af van de ligging van de zogenaamde terrassenkruising (Berendsen & Stouthamer, 2001). De terrassenkruising is het punt waarop de netto insnijding overgaat in een netto accumulatie van sediment (Berendsen, 2005). De ligging van dit punt ligt niet vast maar is afhankelijk van het debiet, de sedimentslast van een rivier en de stijging cq. daling van de zeespiegel. Berendsen en Stouthamer (2001) vermoeden dat de terrassenkruising rond 7.500 BP in de omgeving van Alblasserdam heeft gelegen. Daarna raakten de Laat-Pleistocene en Vroeg-Holocene afzettingen afgedekt met holocene rivierafzettingen en kon veenvorming optreden op de plekken die verder verwijderd van een rivier lagen. Uiteindelijk raakte

het volledige laat-pleistocene dal opgevuld met holocene sediment en konden rivieren buiten het oude rivierdal treden.

Geomorfologie

De omgeving van het plangebied heeft vanaf het passeren van de terrassenkruising onder directe invloed gestaan van de Noord (Cohen en Stouthamer, 2012; bijlage 2). Deze ligt even ten zuidwesten van het plangebied. Van oorsprong lag daar tot in de Romeinse Tijd hier een relatief jong zeegat, vanwaar de zee (via kleine kreken en veenwaters) invloed had op het achterland. In de Romeinse Tijd vormde dit zeegat zich om tot een estuarium, toen de Slikkerveer stroomrug met het zeegat in verbinding kwamen te staan. Toen ook een verbinding met de Merwede in het gebied werd gerealiseerd in de Middeleeuwen verliep de hoofdafvoer van de Rijn via het gebied. Hierdoor vormde de Slikkerveer stroomrug zich om tot een brede getijderivier, de Noord (Cohen en Stouthamer, 2012). De rivier is nog steeds watervoerend en is in de 13^e eeuw bedijkt (Wink e.a., 2013). Het plangebied zelf ligt volgens de geomorfologische kaart van Cohen en Stouthamer (2012) in de overstromingsvlakte van de rivier (bijlage 2). De geomorfologische kaart van Nederland bevestigt dit echter niet, doordat het gebied als bebouwd gebied is gekarteerd. De ligging van het plangebied in een rivierkom ten noorden van de riviergeul maakt het mogelijk dat er oever- of crevasse-afzettingen aanwezig kunnen zijn. Vanuit archeologische optiek zijn met name oevers en crevasses interessante locaties, aangezien deze van oudsher vestigingsplaatsen zijn. Op basis van het Actueel Hoogtebestand (AHN; bijlage 4) zijn in ieder geval geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van oever- of crevasse-afzettingen ten noorden van het plangebied te vinden. Er zijn daar namelijk geen reliëfverschillen aan het maaiveld, die hieraan te relateren zijn. Wel zijn hoogteverschillen waar te nemen, die te herleiden zijn aan de ligging van het plangebied aan de rivierdijk. Aan de dijk ligt het maaiveld op een hoogte van circa 3,0 m NAP, terwijl het plangebied rond 0,5 m ± NAP ligt (bijlage 3).

Een ander belangrijk aspect in het rivierengebied zijn dijkdoorbraken. Sinds de bedijking vanaf de 13^e eeuw heeft men hiermee te maken gehad. Door de kracht van het overstromende water ontstaat bij dijkdoorbraken in het binnendijkse gebied een diep uitkolkingsgat, dat ook wel een wiel of waai genoemd wordt. Tegelijk met de wielen werden in een waaiervorm sterk zandige sedimenten afgezet. Morfologisch noemt men dit “overslagen”. Even ten zuiden van het plangebied is sprake van een kromming in de dijk, hetgeen veelal een aanwijzing vormt voor de aanwezigheid van een wiel in het plangebied. Hier ligt het Lammetjeswiel, een relict van een dijkdoorbraak die in 1373 heeft plaatsgevonden vanuit de getijderivier de Noord (Wink e.a., 2013).

Bodem en grondwater

Op de bodemkaart is het plangebied gekarteerd als bebouwd gebied, waardoor geen bodemeenheid is toegekend. Op basis van een verwachting op oeverafzettingen en aan de hand van bodemeenheden in de directe omgeving zijn over het algemeen kalkloze poldervaaggronden en drechtvaaggronden te verwachten (kaartcodes Rn44C, bijlage 5). De poldervaaggronden zijn over het algemeen kleigronden met een grijze, roestig gevlekte ondergrond, die niet slap is. Daarbij worden ze gekenmerkt door een grijze humusarme bovengrond. Poldervaaggronden zijn wijd verbreid en komen over het algemeen veel voor in westelijk Nederland (de Bakker, 1966). In een poldervaaggrond kunnen begraven bodemniveaus aanwezig zijn, zogenaamde laklagen, die een indicatie vormen voor oudere bodemvorming. Een dergelijk niveau heeft zich in het rivierengebied kunnen vormen op het moment dat er sprake was van een verminderde afvoer, waardoor sprake was van een afgenomen opslibbing van sediment. Daardoor trad begroeiing op en kon zich een humeus niveau vormen. Op het moment dat er sprake was van een toename in rivierafvoer, raakte dit niveau begraven en kenmerkt het zich als een donkere, matig humeuze kleilaag in de bodem. Nabij het plangebied bestaan de poldervaaggronden naar verwachting voornamelijk uit zware tot lichte klei of zavel (zwak tot sterk

siltige of zandige klei). Drechtvaaggronden zijn ook kleigronden, maar daar zal vanaf 40 tot 80 cm –Mv veen aanwezig zijn.

Omdat het gebied in bebouwd gebied gelegen is en verhard is, moet echter rekening gehouden worden dat (delen van) het bodemprofiel zijn aangetast als gevolg van ingrepen in de bodem. Een verstoringsverwachting is opgenomen in hoofdstuk 8. Ook is een modern opgebracht ophoogdek in het plangebied aanwezig, dat in een dergelijk, relatief vochtig gebied, voor zetting in de bodem en vervorming van de oorspronkelijke bodemlagen kan hebben gezorgd. Dit kan een negatieve invloed hebben gehad op de mate van conservering van eventuele archeologische resten. Tenslotte is niet bekend welke grondwatertrappen binnen het plangebied te verwachten zijn. Het is echter de verwachting dat de grondwaterstand door de aanwezigheid van verharding en bebouwing is beïnvloed ten nadele van eventueel aanwezige onverkoolde (organische) archeologische resten (onder andere bewerkt hout, leer en textiel).

7. Archeologische waarden

Wettelijk beschermd monument	Nee
AMK-terrein	Nee
Verwachting gemeentelijke beleidskaart	Laag - Hoog
Archeologische waarnemingen / vondstmeldingen	Nee

Archeologische verwachting

Het plangebied heeft volgens het centraal archeologisch informatiesysteem (Archis) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geen archeologisch wettelijk beschermde status en is ook niet opgenomen op de Archeologische MonumentenKaart (AMK). Op de gemeentelijke verwachtingskaart kent het terrein deels een middelhoge tot hoge archeologische verwachting. Deze verwachting hangt samen met de ligging van een 13^e eeuwse dijk in het plangebied met erlangs bebouwing, mogelijk alsinds die tijd. Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) is aan het plangebied een lage archeologische verwachting toegekend (bijlage 4). Deze verwachting is slechts gebaseerd op de ligging van het plangebied in een overstromingsvlakte. De IKAW houdt immers geen rekening met de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd – en dus niet met de ligging van het plangebied langs een historische dijk, waarlangs sprake is van historische bewoning en bebouwing.

Bekende waarden

In het plangebied zijn voor zover bekend in het verleden geen archeologische waarnemingen gedaan en heeft in het verleden geen onderzoek plaatsgevonden. Ook uit de directe omgeving van het plangebied zijn geen meldingen of gegevens in Archis bekend. Wel staat in een oude krant beschreven dat ter plekke van het plangebied (bij het Huis te Kinderdijk) bij het graven van het fundament van een garage een baardmankruik is gevonden, waarin diverse gouden en zilveren munten zaten. Alle stukken dateren uit de Spaanse tijd, in de 15^e – 16^e eeuw. Het is niet uit te sluiten dat deze vondst samenhangt met oude bebouwingsresten die zich in de ondergrond van het plangebied bevinden (Algemeen Handelsblad, 5-12-1916.).

8. Historische achtergronden, situatie en bodemverstoringen

Landschapstype	Midden-Nederlands rivierengebied
Historische bebouwing	Ja
Historisch gebruik	Bebouwing, tuin
Huidig gebruik	Bebouwing, tuin
Bodemverstoringen	Onbekend

Historische situatie

De historische situatie van het plangebied wordt bepaald door twee cultuurhistorische elementen in het plangebied, namelijk de dijk langs de Noord en de bebouwing erlangs. De dijk is naar verwachting van oorsprong als kade aangelegd ten behoeve van de ontginningen van het klei-op-veen landschap ten noorden van de dijk. Deze ontginningen kenmerken zich door een sterk rationeel verkavelingspatroon en de aanwezigheid van lange sloten. Dit patroon van verkaveling is historisch bepaald en is typerend voor de laatmiddeleeuwse cope-ontginningen (in de periode 11^e tot 13^e eeuw). De oevers van de Nieuwe Maas dienden hierbij als ontginningsbasis, vanwaar daar de kade verscheen. Het veen ten noorden van de oevers lag aanvankelijk hoger, maar door de ontwatering van het gebied trad bodemdaling op. Hierdoor dreigden de polders vanuit de rivieren vaak te overstromen. Dit leidde tot de aanleg van rivierdijken, onder meer langs de Noord ter hoogte van het plangebied. Over het tijdstip wanneer deze bedijking (c.q. kadeverzwaring) heeft plaatsgevonden bestaat enige onzekerheid. Vermoedelijk is de dijk aangelegd met de stichting van de Alblasserwaard in de 13^e eeuw (1.277 na Chr).

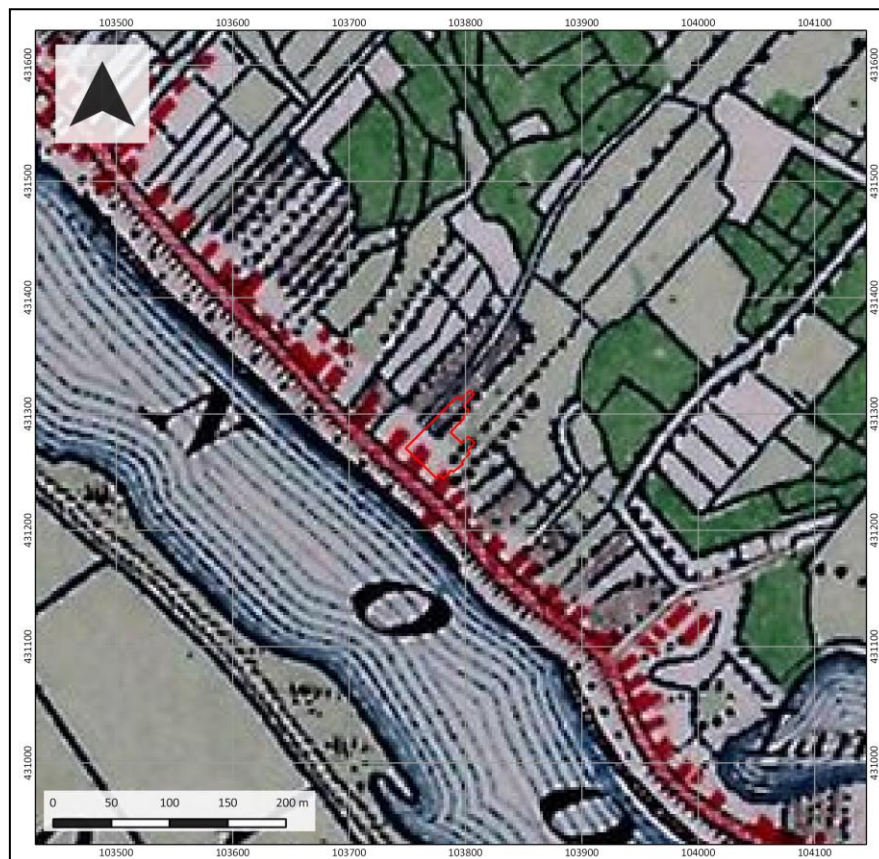
Langs de kades en dijken zijn in de loop van de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd 'op de kop van de historische kavels' agrarische nederzettingen gevormd. Vaak waren het de boerderijen of huizen van de gebruikers van het betreffende perceel. Ter plaatse van het plangebied heeft in ieder geval rond 1600 een huis gestaan, vermoedelijk een boerderij. Op een historische kaart c.q. afbeelding is ter namelijk tussen het Lammetjeswiel en het Rijzenwiel reeds bebouwing waar te nemen (figuur 3). Eén van deze betreft mogelijk de voorloper van het huidige Huis te Kinderdijk. Deze ouderdom blijkt tevens uit een bouwhistorisch onderzoek dat reeds aan het monumentale gebouw heeft plaatsgevonden. De kern van het gebouw, de gewelven in de kelder onder het oudste deel van het huis, zou in de 17e eeuw dateren en is rond 1720 uitgebouwd. Voor een uitvoerige verhandeling van de bouwgeschiedenis van het bestaande pand wordt verwezen naar Dröge (2015). Er zijn aan het huis in ieder geval diverse verbouwingen uitgevoerd. Voor wat betreft de omgeving van het huis is pas vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw kaartmateriaal gevonden (watwaswaar.nl). Helaas is het kaartmateriaal niet dermate van kwaliteit, dat inzage verkregen is in gedetailleerde ontwikkelingen in grondgebruik van het plangebied. Het plangebied is immers op al het kaartmateriaal bebouwd (figuur 4-11). Er lijkt wel sprake van een uitbreiding van de bebouwing in de laat-19^e eeuw (figuur 5). Daaromheen blijft het tuin. Eind jaren '70 verschijnt er in het oostelijk deel van het plangebied ook bebouwing. Dit is het bouwwerk van de drukkerij die hier tot recent gestaan heeft (zie ook figuur 1). Deze is thans gesloopt. Voor wat betreft meer gedetailleerde cultuurhistorische aspecten en ontwikkelingen wordt verwezen naar Druijff (2015).

Huidig gebruik en bodemverstoringen

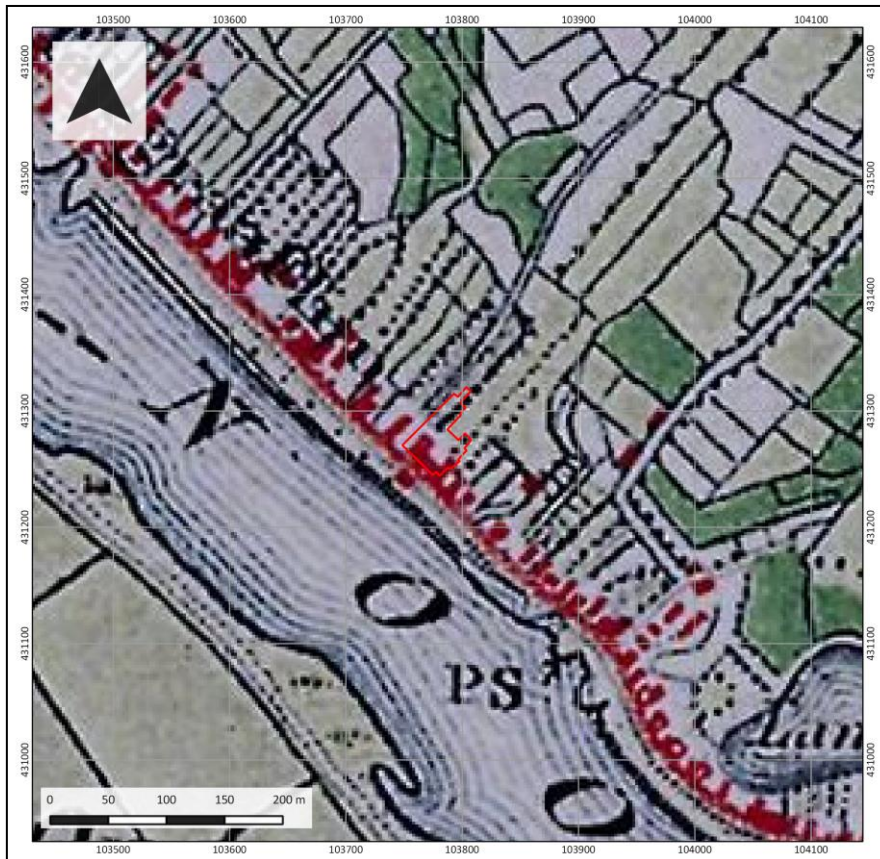
Het plangebied is deels bebouwd met een monumentaal pand en een bijgebouw uit 1920, ligt braak en is deels in gebruik als tuin (bagviewer.kadaster.nl). Er lijkt door de jaren heen weinig in landgebruik te zijn veranderd. De verstoringen in het plangebied hangen hiermee vermoedelijk samen met de aanwezigheid van bebouwing in het plangebied. Bouwtekeningen van het huidige pand om de omvang van de verstoring te bestuderen zijn er niet. Van de aanwezige bebouwing is de verwachting dat ten behoeve van de bestaande funderingen slechts beperkt gegraven is. Bouwwerken in die tijd werden namelijk beperkt en op staal gefundeerd. Alleen onder het monumentale pand kan de verstoring dieper reiken, aangezien hier kelders onder aanwezig zijn. Dit geldt eveneens voor de bodem onder het voorhuis, waar in 1928 een betonnen constructie ten behoeve van de herbouw ervan is aangebracht. De impact op de bodem is hiervan niet bekend, te meer doordat kelders ten dele in de dijk, maar ook achter de dijk worden aangelegd. Voor wat betreft de gesloopte bebouwing ten oosten van het plangebied is weinig bekend, zowel wat betreft fundering als wat betreft de mate van verstoring van de bodem als gevolg van de sloop.

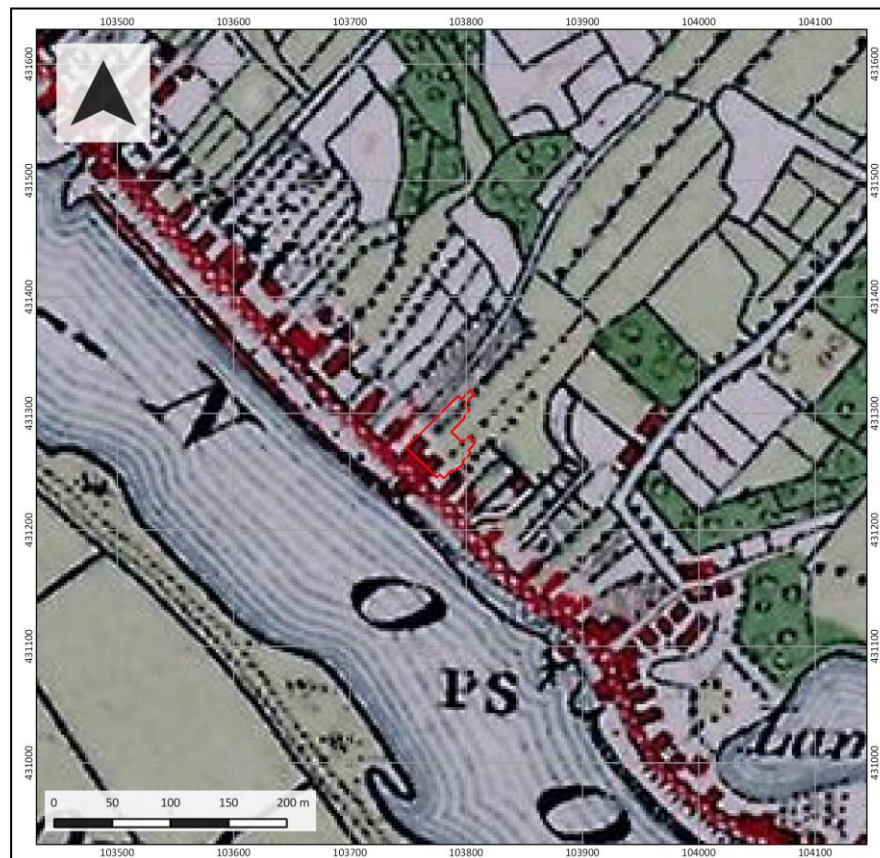
Figuur 3: Uitsnede van een historische kaart uit 1615 van Alblassterdam met ten westen van het dorp Kinderendijk, de bebouwing en de twee wielen (links, bron www.geschiedenisvanzuidholland.nl).

Figuur 4: Uitsnede van een topografische kaart uit 1888. Het plangebied is met rode lijnen weergegeven.

Figuur 5: Uitsnede van een topografische kaart uit 1898. Het plangebied is met rode lijnen weergegeven.

Figuur 6: Uitsnede van een topografische kaart uit 1911. Het plangebied is met rode lijnen weergegeven.

Figuur 7: Uitsnede van een topografische kaart uit 1922. Het plangebied is met rode lijnen weergegeven.

Figuur 8: Uitsnede van een topografische kaart uit 1936. Het plangebied is met rode lijnen weergegeven.

Figuur 9: Uitsnede van een topografische kaart uit 1958. Het plangebied is met rode lijnen weergegeven.

Figuur 10: Uitsnede van een topografische kaart uit 1969. Het plangebied is met rode lijnen weergegeven.

Figuur 11: Uitsnede van een topografische kaart uit 1880. Het plangebied is met rode lijnen weergegeven.

9. Gespecificeerde archeologische verwachting

Kans op archeologische waarden	<i>Middeleeuwen – Nieuwe tijd</i>	Middelhoog - Hoog
Complextypen	Nederzettingen en/of sporen van landgebruik	
Stratigrafische positie	In de top van de oeverafzettingen en daarboven	
Diepteligging	Vanaf maaiveld (30 cm –Mv)	

Het plangebied ligt aan een historische dijk aan de Noord, een in de Middeleeuwen ontstane rivier waarbinnen sprake was van een sterke invloed van getij. Het ontstaan van de Noord heeft ertoe geleid dat in het plangebied zowel getijde-afzettingen als oeverafzettingen te verwachten zijn, bestaande uit al dan niet gerijpte zandige klei. Mogelijk lagen deze afzettingen hoger in het landschap, waardoor in de Middeleeuwen reeds bewoningsmogelijkheden bestonden. De verwachting hierop is middelhoog. Pas vanaf de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd geldt een hoge archeologische verwachting. Het plangebied ligt immers aan een dijk, die vermoedelijk reeds in de 13^e eeuw is aangelegd. Vanaf toen is er theoretisch gezien bewoning mogelijk geweest. Op basis van het bureauonderzoek is vastgesteld dat in ieder geval vanaf de 17^e eeuw bebouwing aanwezig is geweest in het plangebied. Ook is reeds een vondst uit de 15^e - 16^e eeuw gedaan in het plangebied. Op resten uit de overige archeologische perioden is de verwachting laag.

Stratigrafische positie

Het archeologisch relevante niveau voor de Middeleeuwen wordt gevormd door de top van eventuele oever- en getijdeafzettingen van de Noord. In de top van deze afzettingen kunnen sporen van bodemvorming en rijping aanwezig zijn, die indicatief zijn voor zowel de verwachte aanwezigheid van archeologische resten. Het niveau voor resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd bevindt zich vlak onder de bouwvoor en bestaat uit opgebrachte grond (een cultuurlaag).

Complextypen

Voor wat betreft de Middeleeuwen kunnen nederzettingsterreinen worden verwacht in de vorm van een sedentaire bewoningsvorm (boerderijen). Nederzettingencomplexen zouden zich kunnen kenmerken door een cultuurlaag of dichte vondstenstrooiing van onder andere fragmenten aardewerk, al dan niet verbrand bot, houtskool en bewerkt natuursteen, hetgeen met name afhankelijk is van de langdurigheid en/of intensiteit van eventuele bewoning op die plek. Daarentegen zullen sporen van landgebruik en erf-gerelateerde zaken (hooimijten, greppels, afval- en beerputten) zich karakteriseren als/door (kleinschalige) grondsporen. Derhalve kan over de aanwezigheid van laatstgenoemde complexen enkel uitspraken gedaan worden op basis van de mate van intactheid van de bodem. Het is tevens de verwachting dat een vondstlaag uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd meer uitgesproken zal zijn dan één uit de vroegere Middeleeuwen. Daarbij zal in de Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd bouwkeramisch materiaal aan te treffen zijn (baksteen, mortel), aangezien in die periode steenbouw is geïntroduceerd.

10. Conclusie en advies

Uit het archeologisch bureauonderzoek blijkt dat voor het plangebied een middelhoge tot hoge archeologische verwachting geldt op het aantreffen van (nederzettings)resten uit de periode Middeleeuwen – Nieuwe tijd. Deze verwachting is gebaseerd op de landschappelijke ligging van het plangebied op mogelijk gerijpte oever- of getijdeafzettingen aan een in aanleg 13^e eeuwse dijk met bewoningssporen in ieder geval uit de 17^e eeuw. In hoeverre bodemverstoringen in het plangebied hebben plaatsgevonden is niet bekend.

Advies

In het plangebied bestaat op basis van de onderzoeksresultaten een middelhoge tot hoge verwachting op de aanwezigheid van archeologische resten. Deze zullen naar verwachting bij de herontwikkeling van het plangebied verstoord, zij het op sommige plekken beperkt. Het dijkprofiel zal immers nauwelijks worden doorsneden, omdat het waterschap ontgraving van het leggerprofiel van de dijk niet toestaat. Tevens zal de bestaande bebouwing niet dieper dan 1,0 m worden gesloopt.

Het is niet bekend in hoeverre in het verleden reeds bodemverstoringen hebben plaatsgevonden en hoe diep. Het verdient hiermee de aanbeveling om ter plaatse van het plangebied een aanvullend inventariserend veldonderzoek uit te voeren. Doel van dit onderzoek is om de bodemopbouw in het plangebied in beeld te brengen en vast te stellen in hoeverre nog daadwerkelijk archeologische resten aanwezig zijn (verkennende c.q. karterende fase). Dit kan met behulp van het plaatsen van grondboringen in het plangebied. Mocht in de dijk geboord worden, dient melding te worden gedaan bij het waterschap.

Bovenstaande vormt een advies. Op grond van de resultaten van het rapport en het advies zal het bevoegd gezag (de gemeente Alblasserdam) een besluit nemen over de daadwerkelijke omgang met eventueel aanwezige archeologische waarden binnen het plangebied.

11. Geraadpleegde bronnen

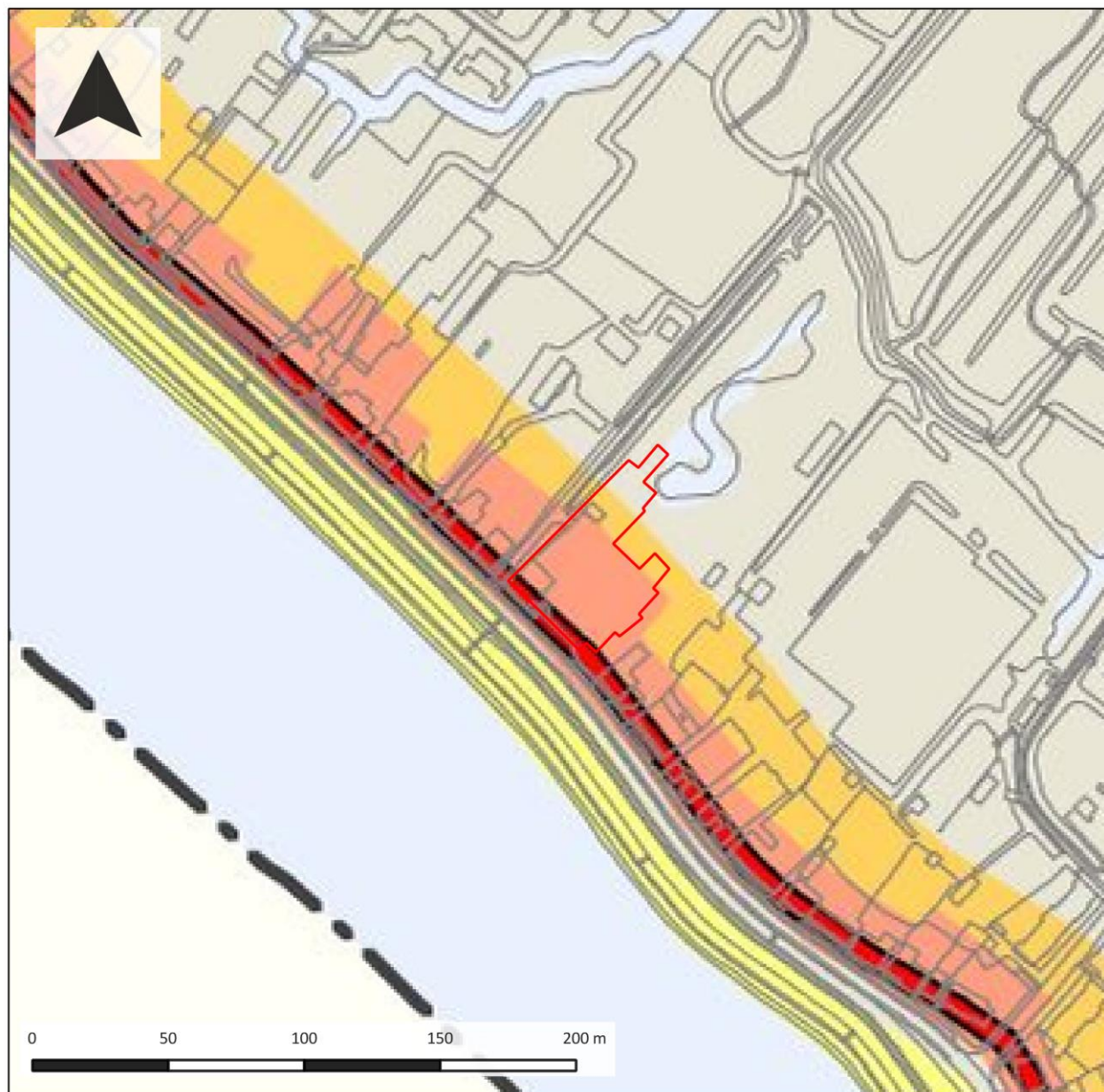
Archeologische kaarten en databestanden:

- Archeologische Monumenten Kaart (AMK), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.
- Archeologisch Informatie Systeem II (Archis2), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.
- Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, 3^e generatie, IKAW, Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), Amersfoort, 2008.
- Beleids- en verwachtingskaart van de gemeente Alblasserdam
- www.ahn.nl
- www.ruimtelijkeplannen.nl
- www.watwaswaar.nl
- www.bodemloket.nl
- geodan.bagviewer.nl
- www.bodemdata.nl
- www.geschiedenisvanzuidholland.nl

Literatuur:

- Bakker, H. de, 1966. *De subgroepen van het systeem voor bodemclassificatie voor Nederland*. In: Boor en Spade.
- Bakker, H. de en J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*. Wageningen.
- Bakker, H. de en J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*. Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A./ E. Stouthamer (eds.), 2001. *Palaeogeographical development of the Rhine-Meuse delta, the Netherlands*. Assen.
- Cohen, K.M., E. Stouthamer, H.J. Pierik, A.H. Geurts, 2012. *Rhine-Meuse Delta Studies Digital Basemap for Delta Evolution and Palaeogeography*. Dept. Physical Geography. Utrecht University. Digital dataset: <http://persistent-identifier.nl/?identifier=urn:nbn:nl:ui:13-ngjn-zl>
- Dröge, J., 2015. Huis te Kinderdijk" Oost Kinderdijk 191 Alblasserdam, Dröge Bureau voor Bouwhistorie, Leiden.
- Druijff, F. 2015, in: Tauw, 2015; Cultuurhistorische onderbouwing Residentieel wonen-Huis te Kinderdijk
- Mulder, E.F.J., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Houten.
- Wink, K., G.H. de Boer en P. Kloosterman, 2013. *Archeologie en Cultuurhistorie tussen Lek en Hollandsche IJssel*. Toelichting op de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Nederlek. RAAP rapport 2428, Weesp.

Bijlage 1: Beleidskaart

Beleidskaart

Project:
14040019

Toponiem:
Oost-Kinderdijk 191

Plaats:
Alblaserdam

Legenda

plangebied

medebestemming Archeologische Waarden (AW)

AW1

AW2

AW3

medebestemming te Verwachten Archeologische Waarden (VA0)

VA01

VA02

VA03

VA04

VA05

VA06

bestemmingsplanregels

geen bodemgrepen toestaan
ondergrondse aanleg verboden; zie de Rijksdienst
voor het Cultureel Erfgoed te Amsterdam

afpalingsgrens: bodemgrepen tot 40 cm diepte
en plangebied maximaal 50 m²

bij ouderwetse/oudere/oudere archeologische onderdelen
naar de oplossing van de rijks

afpalingsgrens: bodemgrepen tot 40 cm diepte
en plangebied maximaal 100 m²

afpalingsgrens: bodemgrepen tot 10 cm diepte
en plangebied maximaal 500 m²

afpalingsgrens: bodemgrepen tot 4,0 m diepte
en plangebied maximaal 500 m²

afpalingsgrens: bodemgrepen tot 1,5 m diepte
en plangebied maximaal 2.000 m²

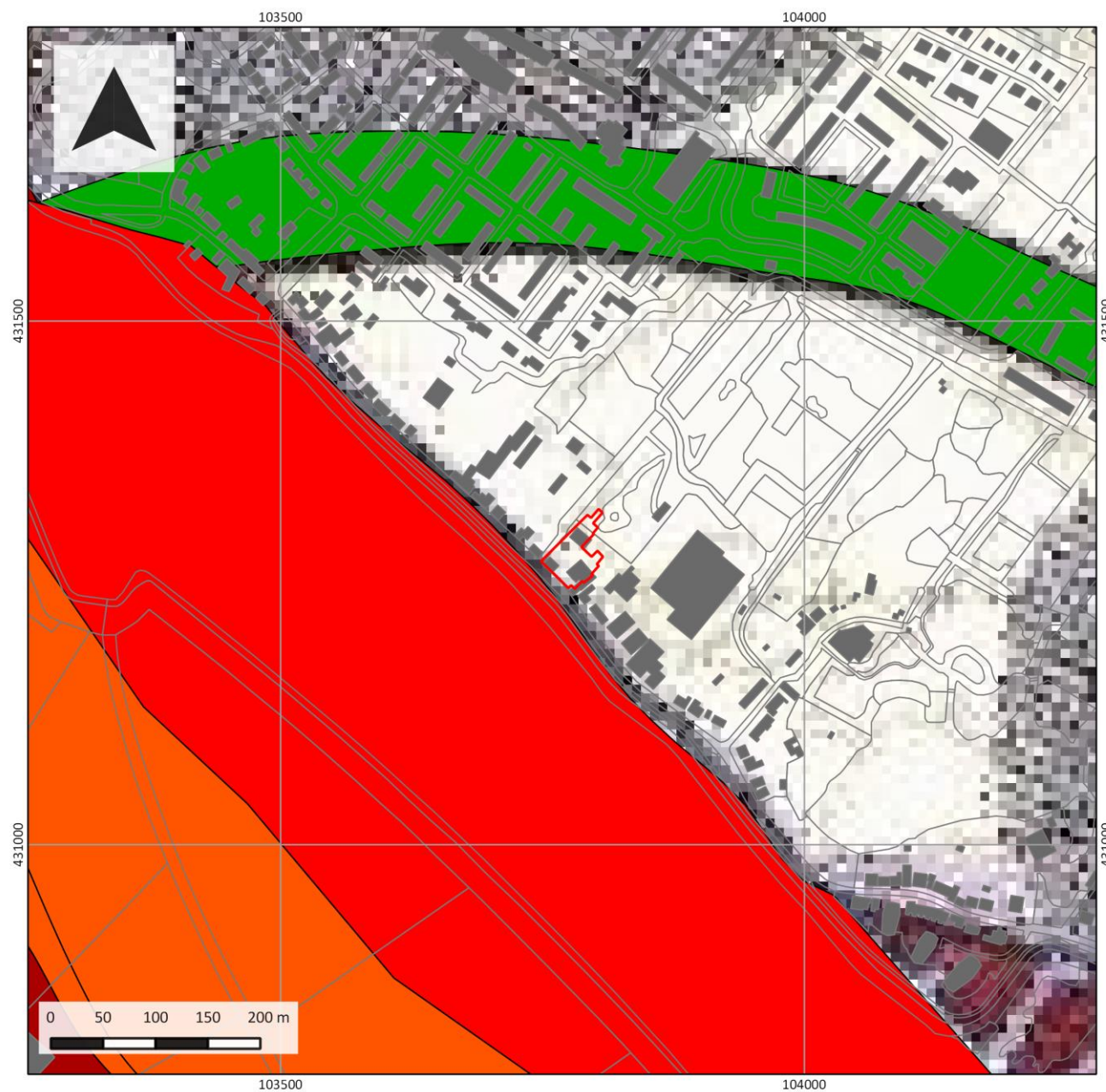
afpalingsgrens: bodemgrepen tot 40 cm diepte
en plangebied maximaal 5.000 m²

bij ingepand in de waterbodem (bijv. baggeren)
bodemonderzoek, alternatieven (of de volgende
KVA Waterbodem)

transect archeologie, erfgoed, ruimte

Bijlage 2: Stroomruggenkaart

Stroomruggen

Project:
14040019

Toponiem:
Oost-Kinderdijk 191

Plaats:
Alblasserdam

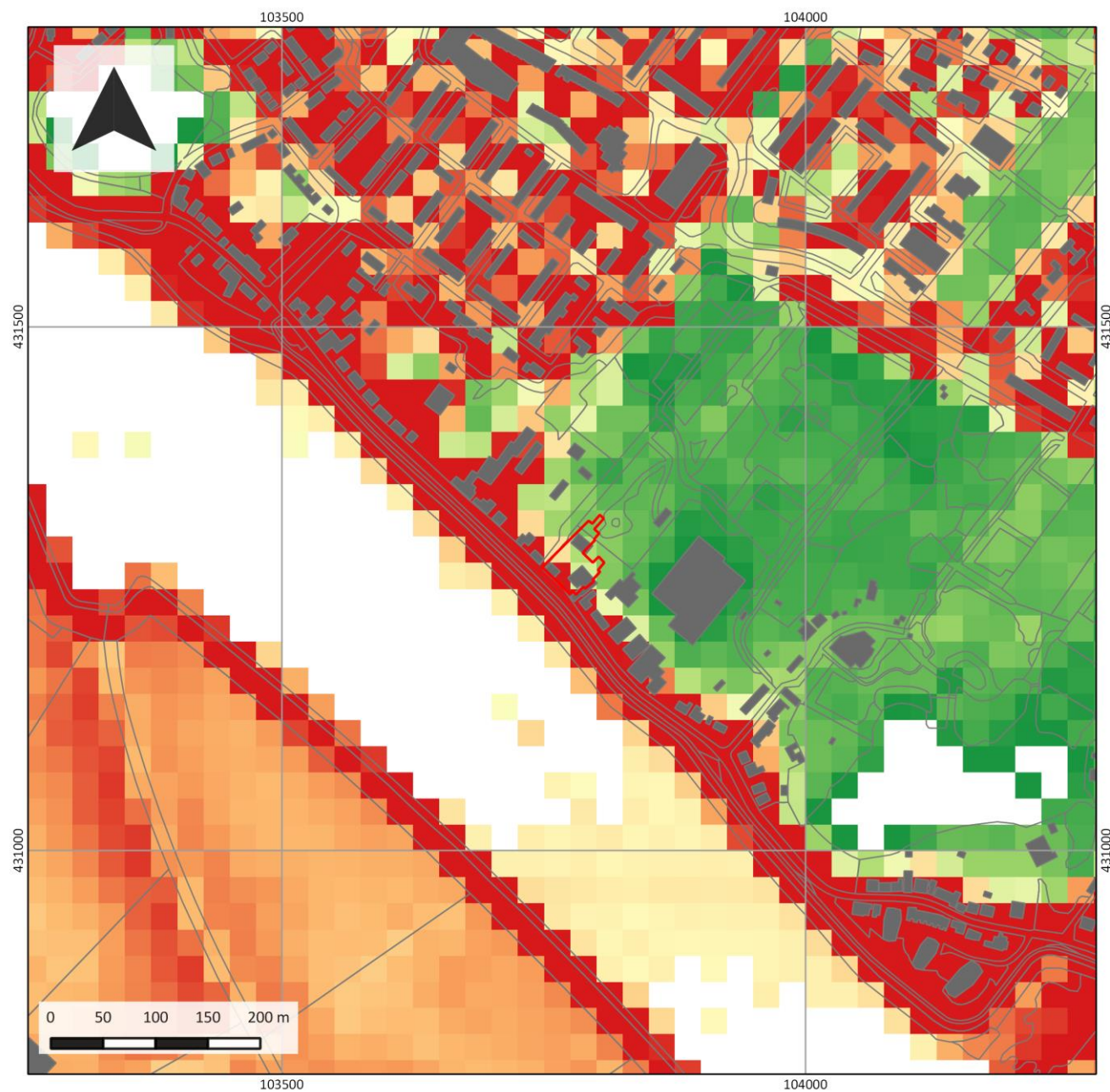
Legenda

plangebied

Stroomgordels (begindatering in jaren BP)

- 0-1000 BP
- 1000-2000 BP
- 2000-3000 BP
- 3000-4000 BP
- 4000-5000 BP
- 5000-6000 BP
- 6000-7000 BP
- 7000-8000 BP
- 8000-9000 BP

Bijlage 3: Hoogtekaart

Hoogtekaart

Project:
14040019

Toponiem:
Oost-Kinderdijk 191

Plaats:
Alblasserdam

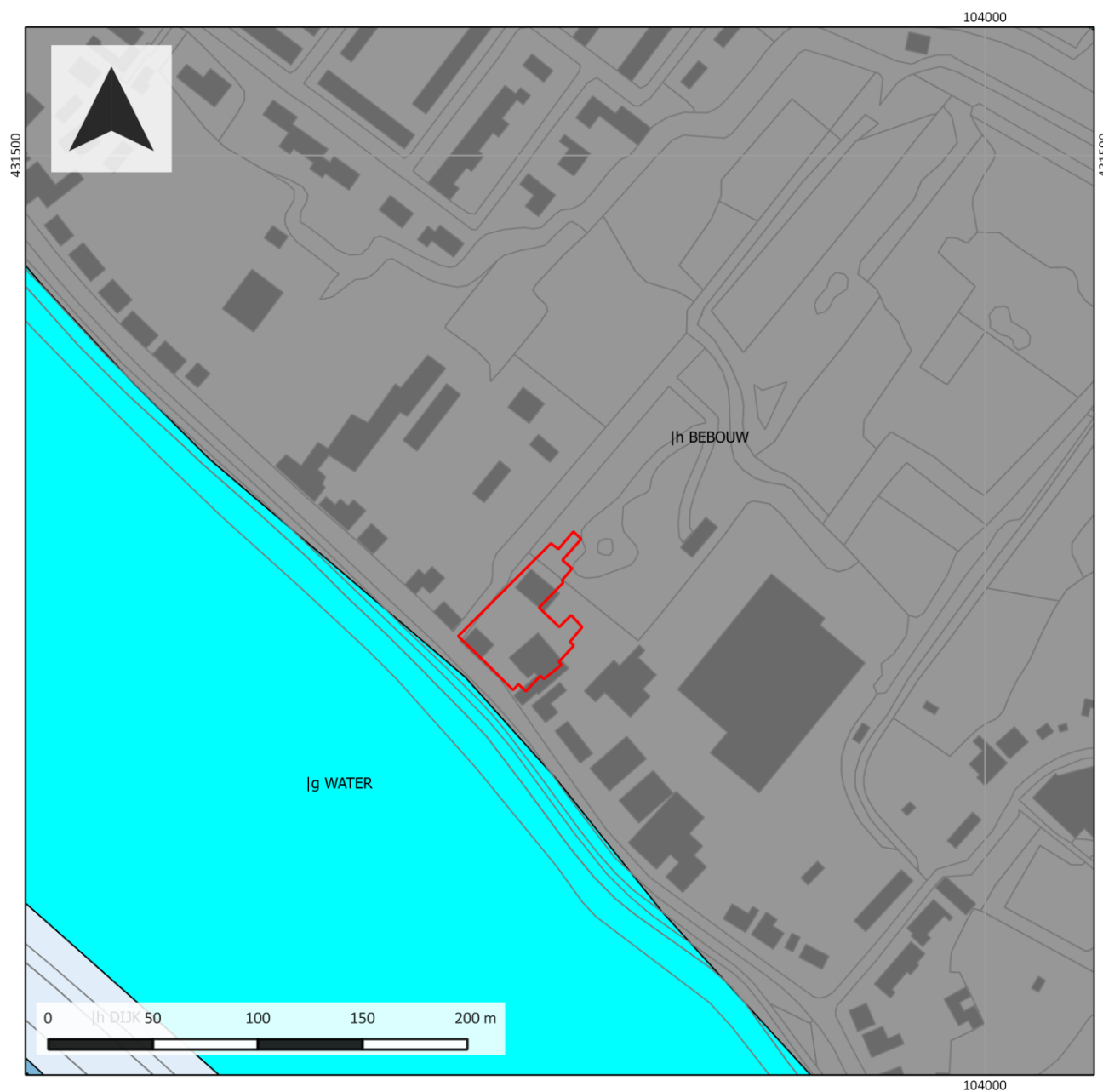
Legenda

 plangebied

AHN (cm NAP)

-200.000000
-178.571429
-157.142857
-135.714286
-114.285714
-92.857143
-71.428571
-50.000000
-28.571429
-7.142857
14.285714
35.714286
57.142857
78.571429
100.000000

Bijlage 4: Bodemkaart

Bodemkaart

Project:
14040019

Toponiem:
Oost-Kinderdijk 191

Plaats:
Alblasserdam

Legenda

 plangebied

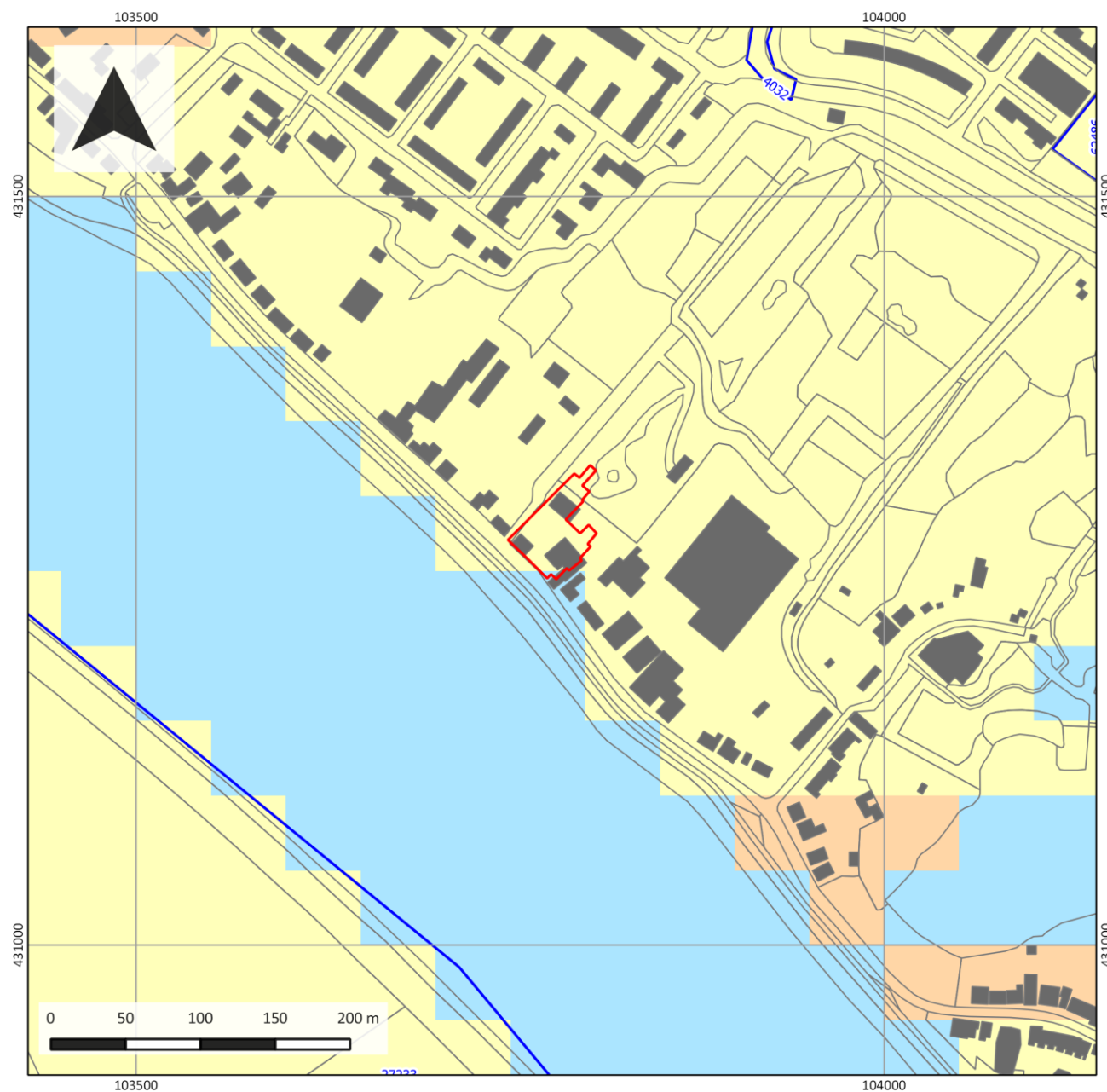
bodemkaart

 |g WATER

 |h BEBOUW

 |h DIJK

Bijlage 5: Archeologische waarden

Archeologie

Project:
14040019

Toponiem:
Oost-Kinderdijk 191

Plaats:
Alblaserdam

Legenda

 plangebied

 waarnemingen

 onderzoeksmeldingen

monumenten

 Archeologische waarde

 Hoge archeologische waarde

 Zeer hoge archeologische waarde

 Zeer hoge archeologische waarde, beschermd

 vondstmeldingen